

УДК 72.03

Доктор архітектури, доцент **Шевцова Г.В.**
Київський національний університет будівництва і архітектури

ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТОВА АРХІТЕКТУРА ЯПОНІЇ: КЛЮЧОВІ МОМЕНТИ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті розглянуто ключові моменти розвитку традиційної японської культової архітектури: критерії історичного вибору основних матеріалів та конструкцій та проблеми різночасових взаємовідносин автентичних й запозичених архітектурних традицій і міжрелігійних взаємовпливів.

Ключові слова: японська культова архітектура; автентика, архітектурні запозичення, міжрелігійні взаємовпливи.

Важко знайти в світі країну, де старовинна архітектура була б такою ж самобутньою та естетично вивершеною, як в Японії і одночасно – настільки довго залишалася майже невідомою європейцям. Відверто кажучи, маловідомість японської архітектури залишається константою і зараз. Особливо це стосується виміру країн бувшого радянського союзу, фахівці якого з відомих причин не мали нагоди ані відвідувати пам'ятки Японії, ані отримувати більш менш об'єктивну інформацію про них.

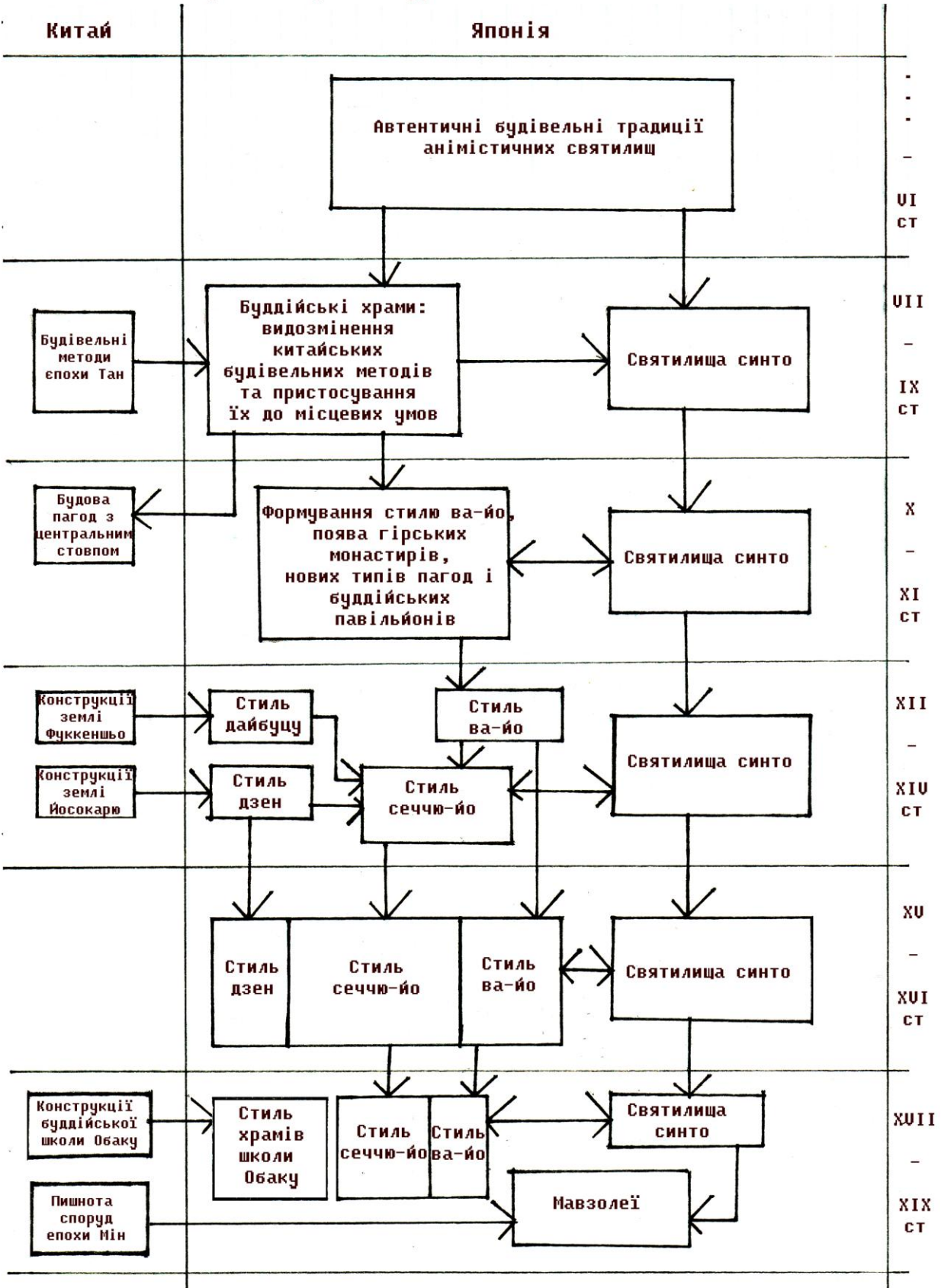
Між тим, архітектура цієї країни є не лише багатою та різноманітною, але й дуже складною для вивчення, що було обумовлено багатьма причинами. Ці причини впливають з історико-культурних, ментальних та релігійних особливостей Японії, що за умови свого острівного розташування, розвивалася незвичними, відмінними від континентальних культур шляхами. Багато різних думок існує й з приводу того, до якої з двох великих світових цивілізацій – Східної чи Західної слід зарахувати Японію. Традиційно японців відносять до східних народів – вочевидь, через їх етнічну належність до азійської раси. Втім, останні археолого-антропологічні знахідки свідчать, що до III сторіччя до н.е, коли країна зазнала міцної хвилі переселень азійців з Корейського півострова, населення Японії мало антропологічні ознаки європейської раси, [1] і, таким чином, сучасний японський етнос є сумішшю індоевропейської та азійської крові. Спосіб життя та культура японців також не дає змоги віднести їх до азійських народів – багато в чому вони за менталітетом набагато ближчі до культури європейців, особливо – до східних слов'ян. Але, не виключено, що японців слід від-

носити до окремої гілки цивілізації: основа їх культури є настільки оригінальною, що її не можна класифікувати як східну, або західну.

Тим не менше, не можна заперечувати й наявності в Японії впливів материкових культур, як Сходу, так і Заходу. Особливо відчутний тут відгомін китайської культури, яка, однак, впливала на Японію не безперервно, а дискретно: за довгий час існування японського суспільства, культурні зв'язки з Китаєм то розгорталися на повну силу, то істотно скорочувалися. Іноземні (і не лише китайські) релігійні, культурні, мистецькі, архітектурні, технічні та багато ще які надбання, у всі часи дуже охоче сприймалися японцями, але накладаючись на оригінальну національну основу, напрочуд швидко видозмінювалися й настільки пристосовувалися до місцевих умов та естетичних вподобань, що невдовзі вже сприймалися як суто японські (табл.1). Згодом, на ці пласти культури могло накладатися скільки завгодно нових запозичень, що настільки ж швидко видозмінювалися. Таким чином, формувався своєрідний “культурний пиріг” Японії, який, тим не менше, має за основу суто японський менталітет, [2].

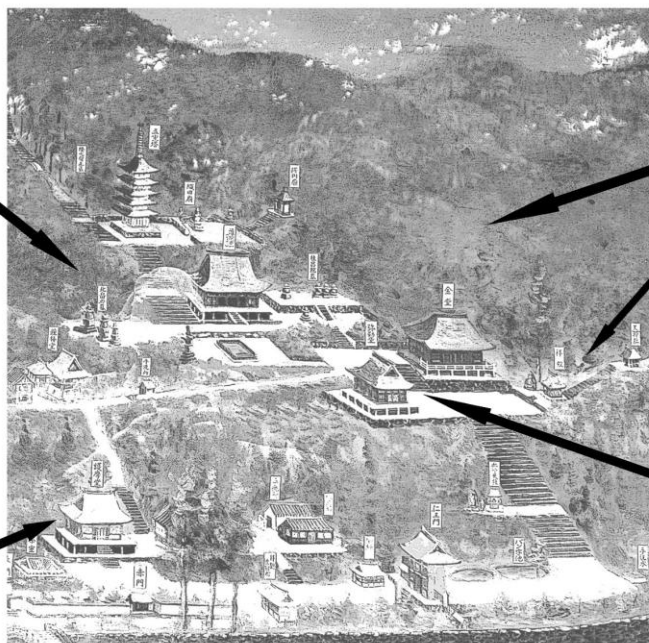
В тому числі це стосується й архітектури, яка в давній Японії, втім як і в переважній більшості інших країн Давнього світу, в першу чергу відточувала свої прийоми на будівництві культових споруд. Однак, на відміну від більшості країн Заходу, де протягом певного відрізка часу панувала якась одна релігія, в Японії з найдавніших часів (приблизно від VI сторіччя нашої ери) встановилася рідкісна система релігійного синкретизму між одвічною анімістичною релігією японців синто і прийдешнім з Китаю буддизмом [3, 4]. До того ж, картина в різні часи доповнювалася впливами китайського даосизму і конфуціанства, [4]. Втім, одночасне існування різних релігій в просторі однієї країни не є дивним для Сходу – достатньо тут лише згадати Індію з її індуїзмом та буддизмом (не рахуючи вже інші, менш популярні релігійні течії), або той же Китай, де спокійно уживалися даосизм, конфуціанство і буддизм. Але в Японії все відбувалося по-іншому: змішення релігійних доктрин тут досягло найвищого гатунку: якщо індуси або китайці розподілялися на послідовників різних релігій, то майже всі японці одночасно (і цей «статус кво» зберігся до наших часів) сповідували і синто, і буддизм, [3, 4]. А подекуди ці дві докорінно різні релігії: анімістичне синто та філософський буддизм, змішувалися в єдину віру. Згадаємо тут хоча б популярну в Японії протягом багатьох сторіч релігію Шюгендо, що являє собою химерний конгломерат синто та буддизму з домішками даосизму, [4]. Тож будівлі різних релігій Японії відчували постійний взаємовплив, що призводило до формування нових стилів. При цьому, якщо конструкція та техніка зведення хамів була здебільшого запозичена з Китаю (втім, швидко видо-

Таблиця 1. Сакральна архітектура Японії: автентика і китайські впливи

А

Нерегулярний план, залежність від рел'єфу

Розташування у горах, Вписаність у природу

Наявність в складі комплексу монастирю святилища синто з брамою "торі"

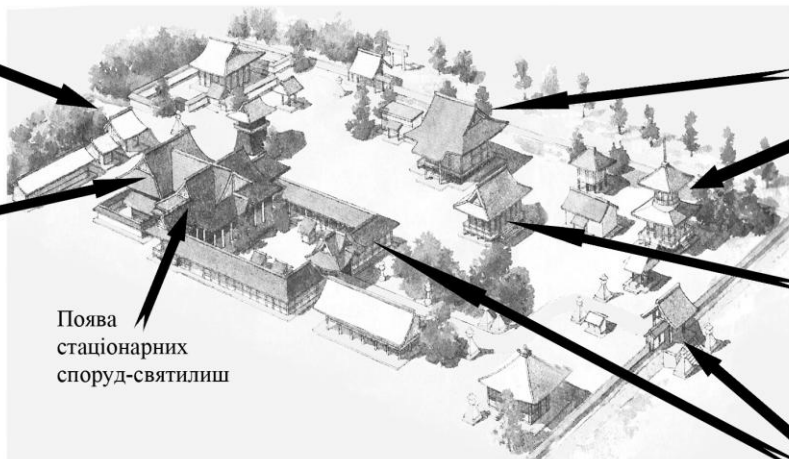
Трансформація конструкції згідно з будівельними традиціями синто: поява дерев'яних настіль підлоги на палях, оточення верандами

Використання природних матеріалів: нефарбованої деревини, покриття з кори кіпарису

Храм Муроджі, префектура Нара, IX-X ст.

Б

Регулярність і симетрія планування

Поява в складі комплексу пагоди, святилища Будди, дзвіниці, башти для барабану

Використання штучних матеріалів: фарбування деревини, черепичні дахи

Ускладнення конструкції споруди святилища з використанням конструкції і дизайну буддійських зразків

Поява стаціонарних споруд-святилищ

Оточення комплексу і його частин прямокутниками галерейних парканів з двоповерховими будійськими брамами

Храм Кітано-Тенмангу, Кіото, XII-XVI ст.

Рис. 1 Міжрелігійні взаємовпливи в культовій архітектурі Японії.

А: Архітектурні впливи синто на буддизм; **Б:** Архітектурні впливи буддизму на синто (схеми за матеріалами архівів храмів Муроджі, Нара і Кітано-Тенмангу, Кіото)

змінилася) [5], будівельні традиції синто передавали автентичну естетику японців [6] і саме вони стали основою для формування феномену японської архітектури, який сьогодні є знаним у світі, [7, 8], (рис. 1).

Ще однією особливістю японської архітектури є тотальне використання деревини. До кінця XIX сторіччя в Японії фактично не було мурованих споруд (якщо, звісно, не враховувати кам'яні підпорні стіни та фундаменти замків). Та й сьогодні переважна більшість забудови Японії (хіба що за виключенням центральних районів мегаполісів) – дерев'яна. Таку прихильність будівничих до деревини і нехтування муруванням, можна пояснити декількома причинами. Перша з них, безумовно – клімат та сейсмічна ситуація Японії, що характеризуються частими стихійними лихами: землетрусами, тайфунами, а також вологою задушливою жарою влітку. Конструктивна стійково-балкова система японської дерев'яної архітектури дозволяла спорудам гарно вентилюватися та ефективно опиратися землетрусам і вітрам, а у разі руйнації споруд – не загрожувала їх мешканцям смертю. В той же час, зрубна система японських складів, сконструйованих на основі брусів трикутного перетину, за рахунок температурної рухливості елементів зрубу, дозволяла захищати продукти та речі від вологи влітку (шляхом розширення брусів), та вентилювати їх узимку (коли вологість зникала, бруси звужувалися і між ними виникали шпарини), [9].

Окрім того, в гористій Японії, яка здавалося б, має багато скель, майже нема м'якого, придатного для будівництва каменю. Проте є багато лісів з прямими, високими, стрункими хвойними деревами (криптомеріями, кипарисами), що мало піддаються гниттю і якомога краще підходять для будівництва. Вочевидь, тут зіграв роль ще й менталітет японців, які здавна вважали дерева божествами, що мають свою душу, яка не зникає після того, як зрубали дерево, а за умови проведення певних ритуалів, продовжує жити в споруді, захищаючи її від негод [3]. В імператорському синтоїстському святилищі Ісе і до сьогодні зберігся старовинний ритуал зрубання священної криптомерії для спорудження нового святилища, під час якого священики виражають вдячність душі дерева, та просять його оберігати майбутню споруду.

Слід зазначити, що не дивлячись на, здавалося б, нетривкість деревини та численні війни і пожежі, через які в різні історичні періоди Японія втратила значну кількість архітектурних пам'яток (часом, цілі міста були спалені вщент, як то, наприклад, сталося з більшою частиною забудови Кіото під час середньовічної війни Онін), саме в Японії збереглася найбільш древня автентична дерев'яна споруда планети – видатна пам'ятка ЮНЕСКО храм Хорюджі (VII-VIII

ст.), [10], а в плані охорони, вивчення та реставрації архітектурного надбання, ця країна може слугувати прикладом для всього світу.

Тож помітне останнім часом «відкриття» Японії в Україні має неабиякі перспективи і в плані вивчення архітектури цієї, здавалося б, віддаленої, але насправді вельми близької нам за історично-культурним типом країни.

Література

1. Киддер Дж. Э. Япония до буддизма / Дж. Киддер; пер. с англ. О. И. Маиловой. – М.: Центрполиграф, 2003. – 287 с.
2. Конрад Н. И. Очерки истории и культуры средневековой Японии / Конрад Н. И. – М.: Искусство, 1980. – 144 с.
3. Накорчевский А. А. Синто / Накорчевский А. А. – СПб.: Азбука-классика – Петербургское Востоковедение, 2003. – 448 с.
4. Накорчевский А. А. Японский буддизм / Накорчевский А. А. – СПб.: Азбука-классика – Петербургское Востоковедение, 2004. – 384 с.
5. Yong D., Kimura M. Introduction to Japanese Architecture. – Singapore: PERIPLUS, 2004. – 128 p.
6. Watanabe Yasutada. Shinto art: Ise and Izumo shrines / [Translated by Robert Ricketts]. – New-York: WEATHERHILL / Tokyo: HEIBONSHA. – 1964. – 193 p.
7. 藤田まさや・古賀秀策「日本建築史」—京都：昭和堂、1999年—236 p.
8. Танге Кендзо. Архитектура Японии. Традиция и современность / Танге Кендзо. – М.: «Прогресс», 1976. – 240 с.
9. Шевцова Г. В. Зрубна та каркасна конструктивні системи в дерев'яній архітектурі: витоки та взаємовпливи, змагання за першість (на прикладі Японії і України) / Г. В. Шевцова / Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – К.: КНУБА. – 2005. - № 14. – С. 125-134.
10. Mizuno Seiichi. Asuka Buddhist art: Horyu-ji / [Translated by Richard L. Gage]. – New York: Weatherhill – Tokyo: Heibonsha, 1974. – 174 p.

Аннотация. В статье проанализированы ключевые моменты развития традиционной японской культовой архитектуры: критерии базового выбора материалов и конструкций, а также проблемы исторических взаимоотношений аутентичных и заимствованных архитектурных традиций и межрелигиозных взаимодействий.

Annotation. The article gives the key-points of traditional Japanese sacral architecture development such as: the criteria of main material and construction historic choice, the problems of authentic and foreign inspired stylistic, Sino-Buddhist architecture mutual influences and so.

Keywords: Japanese sacral architecture, authentic, foreign inspired stylistic, Sino-Buddhist influences